

OTA POKORNÝ

KE VZNIKU PRAŽSKÉHO HRADU A ÚLOZE KOMUNIKACÍ V JEHO POČÁTCÍCH

O. Pokorný: *The Importance of Communications at the Time of Origin of Prague Castle*. — Sborník ČSGS, 92, p. 105—118 (1987). — As a free continuation of the article published in the Journal of the Czechoslovak Geographical Society, 90, 3 (1985) and on the basis of results of archeological and engineering-geological investigations, the author describes the network of communications in the Prague Basin at the time of origin of the Prague Castle. He presents the hypothesis that the name Praha (Praga), denoting some places in the Prague Basin in the oldest documents dating from before 1235 has not been derived from the name of the Prague Castle, but is the original name of these places. Nine such localities called Praha (Praga in Latin) are mentioned by the author in the Prague Basin as places of geomorphological and communication importance.

Při hodnocení významu Pražského hradu a jeho obranné funkce v počátcích jeho trvání se zpravidla setkáváme s názorem, že ostroh, na němž stojí Pražský hrad, byl ke své pozdější úloze předurčen již přírodou, svou mimořádně příznivou geografickou polohou. Pokud jde o geografickou polohu uvnitř České kotliny, nemohlo být asi polohy výhodnější, s tím lze souhlasit. Nemůžeme však beze všeho vyjádřit souhlas s názorem o vynikající poloze Pražského ostrohu uvnitř Pražské kotliny. Kdyby se jednalo jen o funkci obrannou, bylo by možno v Pražské kotlině najít výhodnější polohy. Na levé straně Vltavy vrch Děvín má skutečně impozantní polohu směrem k Vltavě. Nelze to však říci o jeho západní hranici. Málo víme o povaze a historické úloze vrchu naproti Děvínu, Braníku. Ten představoval před otevřením tamních lomů rovněž vyvýšeninu značného obranného významu. To napovídá i jeho jméno. O významu obranné povahy nedalekého Vyšehradu jako starého hradiště nelze v žádném případě pochybovat. Jeho poloha a možnosti obrany pokládaly se vždy za vynikající, často znamenitější než Pražského hradu. Posléze při této úvaze nelze opominout ani vzdálenější, na sever odtud při Vltavě ležící vrch Zámka s prokázaným osídlením a opevněním předhistorické doby.

U žádné z těchto lokalit nemůžeme však spatřovat takový vztah k brodům přes Vltavu jako u ostrohu, na němž stojí Pražský hrad. Tato okolnost stala se pro volbu tohoto místa pro hrad zřejmě rozhodující. Hrad tu byl někdy v poslední třetině 9. století vystavěn přímo jako ostraha brodu a tržišního místa, které se u brodu na malostranském nadbřeží snad již dříve vytvořilo.

Nehledě k západní straně ostrohu Pražského hradu, nebyl ostroh

chráněn od přírody nejlépe ani směrem k jihu, k brodu v místech dnešního Karlova mostu. Proto se tu po výstavbě hradu setkáváme v jeho stavebním vývoji se zvyšováním a také posunováním hradeb směrem k jihu. Na těchto místech dochází k zvyšování úrovně terénu, a tím i k rozšiřování užitné plochy. Nejstarší valová hradba, opuková zeď z lomového kamene na sucho kladeného na hlínu, probíhala středem třetího nádvoří. Byla vystavěna na jižním svahu ostrohu (4, s. 46). Šířka nádvoří Pražského hradu v jeho nejstarší podobě byla podstatně menší než je tomu dnes. To ovšem snižuje pravděpodobnost, aby středem Pražského hradu po jeho délce vedla dálková komunikace, jak se někdy přijímá. Historicky prokazatelné rozšiřování prostoru Pražského hradu v jeho šířce mělo vliv i na starší komunikace vně opevnění. Soudíme, že před výstavbou Pražského hradu původní cesta od brodu u Karlova mostu stoupala po úbočí hradčanského ostrohu k místům na dnešním Hradčanském náměstí. Zmíněným rozšiřováním Pražského hradu byla trasa této cesty bezpochyby ve svých vrcholných partiích odsouvána směrem k jihu. Lze tedy předpokládat, že nejstarší trasa této cesty se dnes nachází zasata pod zahradou Na valech a pod Rajskou zahradou.*)

Závažný přístup k představě o nejstarších komunikacích v okolí Pražského hradu představuje situace na dnešním Klárově. Osudy tohoto rozsahem nevelkého území jsou dosud sporné. Zdá se, že nové objevy inženýrské geologie a archeologie pomohou vyřešit i tuto nejasnou otázku. Představa, že na Klárově byla svého času souvislá zástavba, odporuje výsledkům inženýrskogeologického výzkumu (29). Nejen pro souvislé osídlení, ale i jako předpolí brodu přes Vltavu v těch místech nepřichází Klárov v úvahu stejně jako místo, kudy by procházela dálková komunikace. O tom, že tudy nemohla vést dálková komunikace z Pražského hradu dolů po Opyši a dále přímo brodem přes Vltavu, jak se dnes převážně píše, přesvědčuje nás několik důvodů. Především již ten, že prostor Klárova, přes určité znaky osídlení, byl souvislému osídlení nepříznivý (20, s. 206—207). Toto území hraničilo na západě s holocenním ramenem Vltavy, o které se od roku 1257 opírala nejstarší hraba Malé Strany. Na Klárově se připomínají dva ostrovy a mlýny. Zvýšení hladiny pevnými jezy v celkovém průměru asi o tři metry nemusilo být k neprospěchu mlynářského podnikání. Stejně mohlo prospět i obrannému charakteru tohoto prostoru, položeného od poloviny 13. stol. před románskými malostranskými hradbami. Ale v dalším se tu opět projevil již starý trend, že řeka v zátočině v době povodní tato místa zanášela. Zanechávala tu štěrky, písek a náplavy všeho druhu a také ničila člověkem vytvořené objekty. Území, do takové míry ohrožované, nebylo vhodné jako východiště brodu nebo jako předmostí. Pro brod značného významu by nesvědčila ani okolnost, že záplavy po povodních tu přetrvávaly déle než jinde. Konfigurace terénu, příkrý sestup po Opyši a následující bezprostřední vstup do brodu nedával možnost ani vzniku přístupové cesty, která

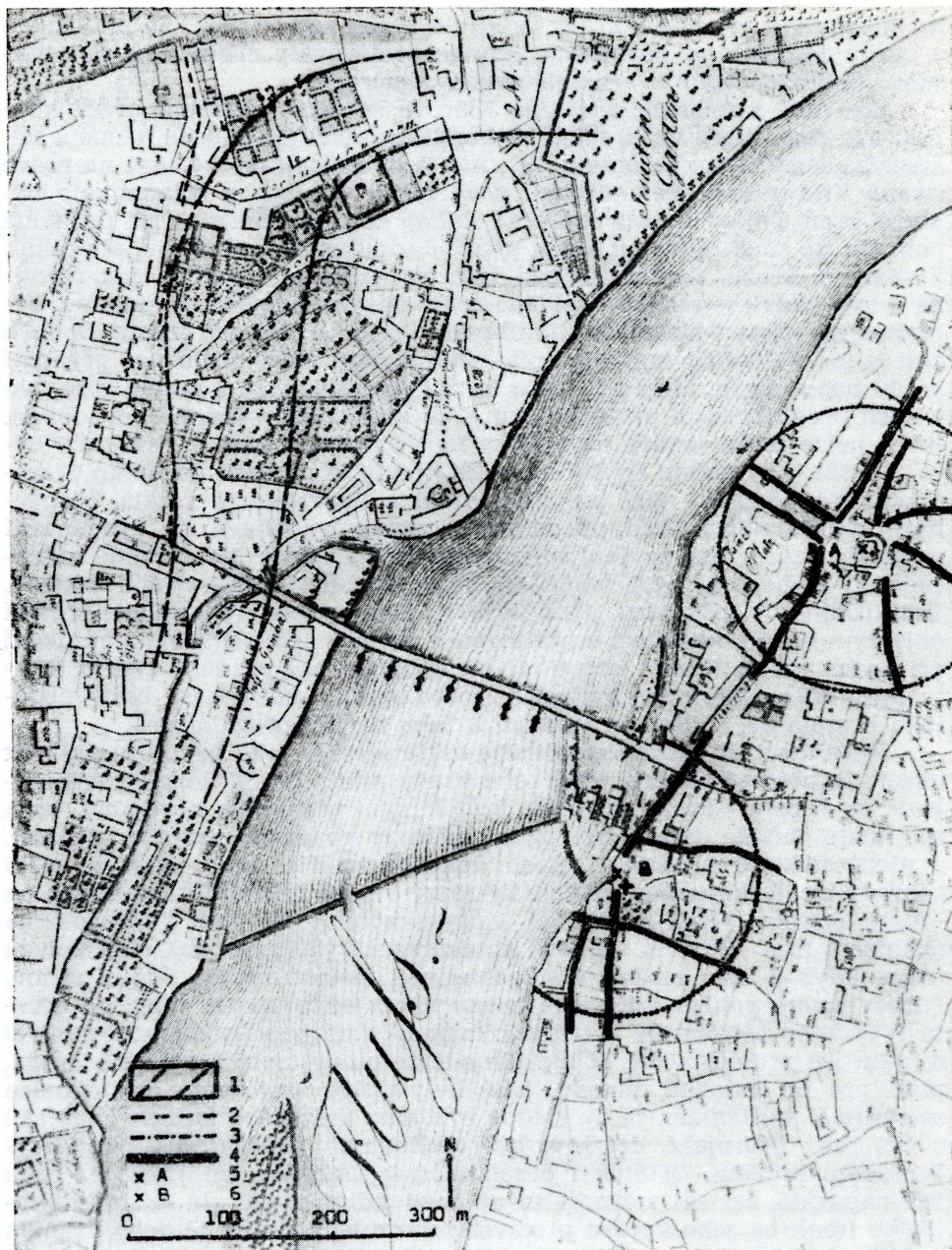
*) V poslední době pojednávají o vývoji osídlení v Pražské kotlině dvě studie ve sborníku *Historická geografie (HG)* i s cit. přísl. literatury: Z. Boháč: *Tisíciletý vývoj Prahy*, HG 14—15, Praha 1976, str. 19—54 a T. Kalina: *Vývoj polohy sídel v Pražské kotlině od 10. do pol. 14. století*, HG 17, Praha 1978, str. 311—366; retrospektivu staršího vývoje bere v úvahu i práce V. Lorencze: *Nové Město Pražské*, Praha 1973. Souborný obraz dosud dosažených výsledků archeologických výzkumů v pražské krajině podává práce H. Ječný a kol.: *Praha v raném středověku*, *Archeologica Pragensia*, 5/2, Praha 1984, str. 211—288.

by umožnila v případě potřeby vstup do brodu měnit (20). To přicházelo v úvahu zejména po povodních, kdy se projevovaly místní změny v rozsahu písečných lavic a v hloubkových poměrech.

Pro brod v místech dnešního Klárova se jako argument uvádí konfigurace cest, které na pravém břehu Vltavy směřují dodnes k místu někdejšího kostela sv. Valentina (5). Ale je to úsudek mylný. Ani na pravé straně Vltavy se v těch místech nevytvořilo nic, co by připomínalo někdejší brod. Pokud se sem skutečně sbíhají cesty, ukazuje se při pečlivém pohledu, že směřují sice k místu nepřilíživě vzdálenému od břehu, ale nikoli k samému břehu Vltavy. Pokusil jsem se znázornit (obr. 1) jak rozdílná v tom směru je povaha souběhu cest v okolí někdejšího kostela sv. Valentina od místa i historicky doloženého brodu u Karlova mostu. Souběh cest u sv. Valentina indikuje spíše velice staré tržištní místo než předpolí brodu nebo mostu. Mohlo tu jít o tržiště položené sice v údolní nivě, ale v době před zřízením pevných jezů ještě příliš neohrožované povodněmi. Jinak nelze tento souběh cest zatím lépe vyložit. To, že v další fázi vývoje došlo k vytvoření tržiště na vyšší úrovni, v místech dnešního Staroměstského náměstí, není nic neobvyklého. Souviselo to s větší bezpečností tohoto místa před povodňovými stavy na Vltavě po vybudování pevných jezů, a tím zvýšení hladiny řeky. To ovšem nic nemění na závažnosti archeologických nálezů na obou stranách Vltavy v těch místech. Tak osídlení v přibřežní zóně Vltavy, jeho výrobní charakter, sídelní objekty s farním kostelem a hřbitovem i projevy zemědělského podnikání při levém břehu Vltavy jsou trvalým přínosem pro poznání vývoje těchto míst (10). Stejně lze hodnotit archeologický nález trasy cesty neda-leko kostela sv. Valentina vedoucí k řece na její pravé straně.

Pro situaci na Pražském ostrohu můžeme tedy jako hypotézu vyslovit názor, že před výstavbou Pražského hradu nikdy žádná dálková komunikace po hřbetu ostrohu nevedla. Bránil tomu především nevhodný terén na tomto místě. Ostroh byl již od přírody rozrušen erozními rýhami, z nichž některé protínaly ostroh dokonce napříč, jako např. v místě zahrady arcibiskupského paláce. Ty samy o sobě již bránily tomu, aby na hřbetu ostrohu vznikla dálková komunikace. Je tu však vůbec otázka účelnosti, proč by měla dálková komunikace vyhledávat tak nepříznivou trasu, když ji bylo možno vést pohodlněji malostranskou údolní rýhou. I dnes pouhý pohled s Karlova mostu ukazuje, že taková trasa po hřbetu Pražského ostrohu by vytvářela komunikačně neodůvodněnou exhibici a cestu jen prodlužovala. Pokud jde o dobu po výstavbě Pražského hradu, platí pro ni obdobné důvody, jaké byly právě vysloveny. Nado to nelze se smířit s myšlenkou, že by vládce významu pražského knížete souhlasil s tím, aby ozbrojené družiny, byť obchodního charakteru, procházely Pražským hradem. Ostatně i obsah zprávy Ibráhíma ibn Jákúba z roku 965 napovídá, že měl možnost se na hrad jediné dívat, ale že jím nepro-jížděl. Jinak by jeho zpráva o stavebním vzhledu Prahy té doby vyzněla patrně přesněji.

Ve vztahu ke komunikačním přístupům Pražského hradu byly ovšem i jeho brány. Zůstává zatím nerozřešen spor o tzv. hlavní bránu. Zde je třeba připomenout, že označení hlavní brána nelze chápat jako jméno určité brány jednou provždy. Toto označení se vztahovalo na tu bránu, která v té které době hrála hlavní roli v systému obrany hradu. Za takovou nejstarší bránu je třeba považovat bránu jižní. Byla na přímém přístupu k brodu a její poloha zřejmě souvisela s celou koncepcí Praž-

1. Komunikační situace na Klárově a na protějším břehu Vltavy. 1 — Opuštěné holocenní rameno Vltavy vyplněné bahnitými náplavy; 2 — směr městské hradby ze 13. století; 3 — půdorys geologického profilu na obr. 2; (1—3 převzato z práce Záruba Q., Šimek R., 29); 4 — trasy ulic v plánu Prahy z r. 1791 od F. A. L. Hergeta (Praha, Kartografie 1980), použitém jako podklad; 5 — střed konstrukce kružnice v místě někdejšího kostela sv. Valentina o poloměru rovném vzdálenosti kostela od břehu řeky; 6 — střed kružnice stejného poloměru v místě souběhu uličních tras na břehu Vltavy u někdejšího kostela sv. Jana na brodu, ozn. +.

ského hradu již v době jeho výstavby. Při ní také vznikl knížecí palác. Zděným zbytkům brány, které se našly, předcházela jistě brána dřevěná. V době, kdy došlo k vytvoření tržiště na úrovni hradčanského ostrohu, stala se hlavní bránou asi ta, při níž v blízkosti ležel kostel P. Marie (3). Jako další přichází v úvahu brána v Bílé věži. Byla zjištěna ve svých stavebních pozůstatcích v jižní části příčného hradního traktu na rozhraní druhého a třetího nádvoří. Důvody, které vedly k její výstavbě, bude snad možno bezpečně zjistit až dalším stavebním průzkumem, stejně, jako rozsah Pražského hradu směrem na západ, který ve svém prvotním vývoji dosud přesvědčivě vysvětlen není.

Pokud jde o východní bránu Pražského hradu, nehrála jistě nikdy v minulosti významnou roli. Připomíná se jako vedlejší brána, branka. Zajímavě se jeví komunikace, která by přicházela v úvahu směrem k dnešní Prašné ulici. Její nejstarší podobu je třeba vidět v souvislosti s objevem a funkcí kostela P. Marie a ve vztahu k poměrně rozsáhlým pohřebišťům na sever od Jeleního příkopu. Kostel P. Marie byl patrně založen jako kostel votivní, jako díkůvzdání knížete Bořivoje za vítězství nad protikřesťanskou vzpourou. Pražský hrad ve svém jádru byl postaven až později na východ od tohoto místa. V západní části pražského ostrohu (včetně západních nádvoří Hradu), větším dílem dosud neprozkoumané, můžeme předpokládat existenci nevelkého opevněného sídla staršího než Pražský hrad. Existenci mostu přes Jelení příkop můžeme po nálezech I. Borkovského a Z. Smetánky pokládat za nejvyš pravděpodobnou. Ukazuje na to i zahloubení cesty, zjištěné v uvedeném směru nejen v blízkosti kostela P. Marie, ale i před dnešní Jízdárnou v Prašné ulici (4, s. 75). Most v těchto místech přes Brusnici nelze pokládat za dílo zvlášť obtížné a jeho realizaci nemusilo stát nic v cestě již v době před stavbou Pražského hradu.

V souvislosti s otázkou osídlení a komunikací v Pražské kotlině zajímala nás vždy otázka, zda se v písemných pramenech nevyskytuje nějaký náznak originálního původu jména Praha, které by nebylo odvozeno od jména Pražského hradu. Jednalo se nám tedy především o území někdejších Pražských měst. O jménech typu Praha lze totiž předpokládat, že označovala vyvýšeniny na březích vodních toků nebo bažinatých území v místech, kde přes tyto vodní překážky procházela v dávných dobách komunikační trasa (20). Taková místa v dohledu brodů, bezpečná před vodním živlem, sloužila karavanám k odpočinku a k táboření. Existence takových míst v Pražské kotlině se dala předpokládat už vzhledem ke geologickým a geomorfologickým poměrům této pozoruhodné kotliny (26). O sebrání takových písemných pramenů se pokusil již kdysi H. Jireček (11) a nově se k této tematice obrátil Z. Fiala (7). Ten shromáždil jména typu Praha v nejstarších písemných pramenech až do založení Starého Města pražského (1235), vysvětlil jejich smysl a pokusil se je i lokalizovat do Pražského podhradí. Při tom rozsah Pražského podhradí té doby pojal nesmírně extenzivně. Vedle území někdejších Pražských měst zahrnul do něho krajinu až k Vyšehradu a dokonce místa, která jsou dnes součástí Žižkova. Všechna zjištěná jména toho druhu lokalizoval buď na Pražský hrad nebo, jako odvozená od Pražského hradu, do Pražského podhradí zmíněného širokého rozsahu. Jiné kategorie neznal.

Takový přístup ovšem nedával naději na úspěch najít v Pražské kotlině pomístní jména typu Praha originálního původu. Přesto jsme se

o to pokusili. Heuristicky pečlivá práce Fialova (7) s Tomkovým Dějepisem města Prahy (24) a příslušnými sbírkami pramenů (8) staly se východiskem naší práce. Šlo o to u každé lokality zjistit, ke kterému místu se vztahuje a zda je nebo není její jméno odvozeno od jména Pražského hradu. Podrželi jsme ovšem i územní rozsah a časový limit, rok založení Starého Města pražského 1235. Metoda, které jsme použili k vyhledávání svým původem originálních jmen typu Praha byla eliminační. Vyloučili jsme především všechna předložková určená místa, jako u Prahy, před Prahou apod. s výjimkou takových, kde je dokládal vedle toho i jiný, přijatelný pramen. U takových předložkových jmen není totiž lokalizace přesvědčivá, záleží na výkladu. Zbýlá jména typu Praha v jednoduchých tvarech třídili jsme do tří kategorií. Největší počet jmen typu Praha z našich nejstarších písemných pramenů ukazuje ovšem na Pražský hrad i když to výslovně uvedeno není. Lze tak usuzovat podle reálií, které zpráva přináší. Stranou bylo třeba dát pak jména, která byla od jména Pražského hradu zřetelně odvozena nebo kde nebyla jistota v tomto směru nebo vůbec v lokalizaci. Ve všech případech jsme zkoumání prováděli ve stálé konfrontaci s výsledky inženýrskogeologického výzkumu a s použitím hypsometrických, geologických, topografických a geografických map a plánů (22, 23, 26, 27, 29). Směřovalo to k tomu, abychom si ověřili terénní situaci, ovšem s přihlédnutím k době, jak vypadala v časově adekvátní dávné minulosti.

Výsledkem takové víceleté nejednoduché práce, opakované z různých aspektů výchozích pramenů, je zatím zjištění 9 lokalit, o nichž je možno předpokládat, že jsou svým vznikem původní, že označují ona hledaná místa na někdejších komunikačních trasách. Jejich jména se zřejmě nevztahují na Pražský hrad ani na podhradí a nejsou od nich ani odvozena. Jsou to převážně jména z latinsky psaných pramenů. Pro dobu tak časnou nemůžeme s českými prameny ještě počítat. Z latinsky psaných pramenů se můžeme českého znění jen domýšlet. Toliko v Dalimilově kronice (9) z počátku 14. století se v našem smyslu zjištěné lokality dochovaly v českém znění. To je ovšem výjimka v naší sestavě, o níž bude ještě zmínka.

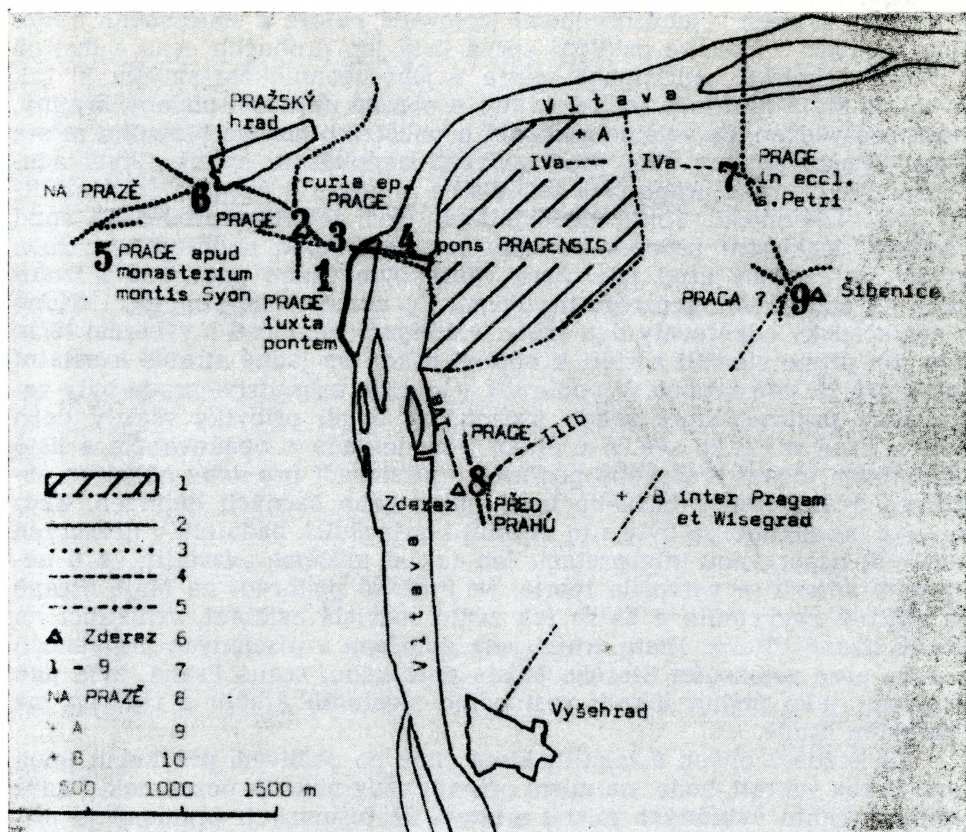
Pro zmíněnou Fialovu práci (7) jsou v otázce osídlení pod Pražským hradem příznačné dvě extrémy. Pokud jde o levý břeh Vltavy vyslovil přesvědčení, že přímo pod Pražským hradem nebylo až do založení Nového Města, tj. pozdější Malé Strany (1257), žádné větší souvislé osídlení (7, s. 61). Naproti tomu postavil druhý extrém, týkající se osídlení pravého břehu Vltavy: v místech Starého Města pražského bylo již před jeho založením (1235) osídlení kompaktní, a proto se v něm nezachovaly žádné starší názvy jednotlivých osad (7, s. 59). Nemůže být sporu o tom, že již v době založení Pražského hradu byla Pražská kotlina osídlena. Výstavba Pražského hradu a vznik jeho podhradí měl ovšem příznivý vliv na růst těchto sídel. Osídlení však nerostlo v místech pozdějších Pražských měst organicky tak, jak bývá někdy líčeno (7), že by výstavba se rozrůstala od středu, jímž byl Pražský hrad, a to spolu s jeho jménem. To je představa moderního růstu měst, pro dobu před tisíci lety anachronická.

Faktem je, že snad všechny naše úvahy i o Pražském hradu a jeho podhradí jsou zatíženy takřka neodbytnou představou dnešní velkoměstské rozlohy Prahy. Je k nevíře, jak je obtížné — a tomu tak bylo zprvu i u autora tohoto článku — dosáhnout představy Pražského hradu na

Pražském ostrohu v jeho hradbami izolované poloze a současného s ním rozptýleného a řídkého osídlení zprvu jistě jen drobných osad a dvorců v Pražské kotlině. Anticipace města v jeho technickém smyslu je tak silná, že stále narušuje reálné úvahy o obraze nejstarší podoby krajiny. Jsem přesvědčen, že většina badatelů o počátcích našeho hlavního města tento vysoce obtížný úkol představitosti nedokázala splnit. Chybí adekvátní představa o proporcích tehdejšího prostoru a území a také měřítko pro vzdálenosti. Tímto nedostatkem jsou zatíženy především snad všechny dosavadní práce o rozsahu tzv. Pražského podhradí. Je třeba uvážit, že Pražský hrad jako hrad vůbec bylo území opevněné a izolované od sousedního prostoru hradbami. Ty nejen technicky, ale i třídně a společensky oddělovaly dva světy: vládnoucí osobnosti s výběrem těch, kdo jim přímo sloužili a stáli k obraně hradu na jedné straně, a ostatní lid, který žil vně hradeb. V podhradí, v samém sousedství hradu byly zastoupeny profese, které hradu prospívaly. Jejich příbytky však v době bojů o hrad vzaly za své. A v Praze jsou doklady o opakovaném a jistě důkladném ničení Pražského podhradí i předhradí pro doby několika obklíčení a dobývání Pražského hradu již v jeho časných dějinách. Zkázky byly tak účinné, že byly s to vyvolat i u dnešních badatelů v některých směrech nesprávnou interpretaci. Jen tak si můžeme vysvětlit, že u některých autorů se vytvořila teorie, že Pražské podhradí na Malé Straně se vlastně nevyvinulo a že se tak zvalo souvislé osídlení, vznikající na druhé straně Vltavy. Místa, která jsou doložena v písemných pramenech z doby před založením Starého Města pražského, zvaná Praha, byla pak vyložena jako jména lokalit rostoucího sídelního areálu s centrem na Pražském hradě.

Ke každé z oněch 9 lokalit, které jsme po pečlivém průzkumu jmen typu Praha vybrali, bude na místě připojit vždy několik poznámek, i když přehled těchto vybraných míst i s citací 21 písemných pramenů je připojen v tabuli v příloze a zobrazen schematickým náčrtem (obr. 2). Prameny, o nichž se tu jedná, nejsou v žádné vzájemné dějové souvislosti. Jsou to větším dílem listiny, publikované v základní pramenné sbírce (8) a mnohokrát v odborné literatuře interpretované. Bez ohledu na dobu vzniku pramene probírám zjištěné lokality v určitém topografickém sledu. Ten počíná na levém břehu Vltavy u Karlova mostu (lokalita 1 až 4), postupuje přes Petřín (lok. 5) a Pražský hrad (lok. 6) na pravou stranu Vltavy, kde jsme zjistili lokality s někdejšími místními jmény typu Prahy u sv. Petra Na poříčí (lok. 7), u sv. Petra Na Zderaze (lok. 8) a posléze řada končí na lokalitě nad dnešním nádražím Praha-střed (lok. 9). Tuto řadu lokalit lze současně sledovat v připojené tabelární formě ve stejném sledu. Jestliže budeme věnovat hned první lokalitě, areálu johanitského kláštera u Karlova mostu, více místa, je to především z důvodů metodických. Nehledě k lokalitě Na Praze na Hradčanském náměstí je tato lokalita u Karlova mostu Pražskému hradu nejbliže. Mělo-li by platit, že jméno Praha se šířilo z Pražského hradu, musilo by se vztahovat především tedy na tuto Hradu nejbližší lokalitu. Jestliže se nám podaří, jak předpokládám, dokázat, že jméno této lokality u Karlova mostu je autochtonní, pak to bude s tím větší pravděpodobností platit i o ostatních, od Pražského hradu vzdálenějších lokalitách, o nichž bude možno připojit již stručnější poznámky.

Prvním citovaným pramenem k lokalitě johanitského kláštera je nedatovaná listina Vladislava II. asi z roku 1169 (15, s. 980, pozn. 2),

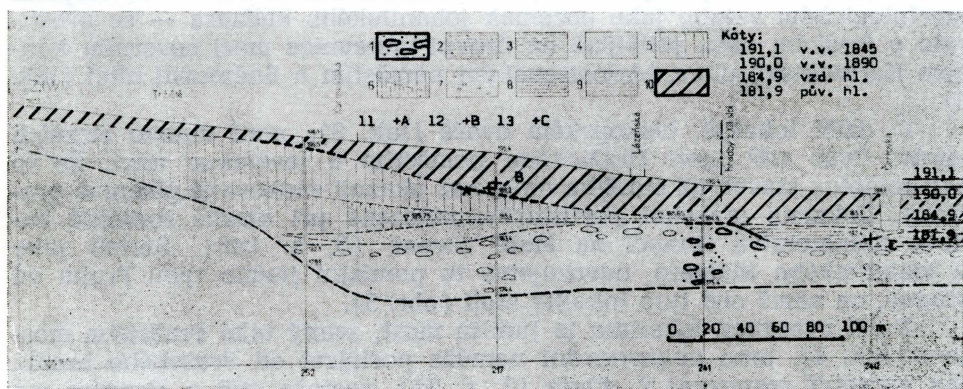

2. Schematický nástin polohy zkoumaných lokalit. 1 — Areál Starého Města pražského; 2 — obrysy orientačních objektů; 3 — hlavní cesty v okolí zkoumaných lokalit před stavbou Pražského hradu; 4 — čela údolních teras v okolí zkoumaných lokalit; 5 — konstrukce polohy kostela sv. Jana Na bojišti; 6 — poloha výškových bodů v okolí zkoumaných lokalit; 7 — poloha lokalit se jmény typu Praha; 8 — jména lokalit typu Praha v písemných pramenech; 9 — poloha Anežského kláštera; 10 — poloha kostela sv. Jana Na bojišti. Poznámka k bodu 4: Označení teras IIb a IVa lze vyjádřit i symboly VIb a VIIa, srovnej: BALATKA, B., SLÁDEK, J. (1) a ZÁRUBA, Q., BUCHA, V., LOŽEK, V. (28).

jíž panovník věnoval pozemek pro založení kostela P. Marie a špitálu johanitů u malostranského konce Juditina mostu. Určení místa v této listině, „u mostu, jinak při vodě“, je srozumitelné. Další určení, mezi čtyřmi cestami, bylo již také vysvětleno (25): jedná se o rozsáhlý pozemek v široké frontě sahající od Vltavy až ke Karmelitské ulici. Z dalšího upřesnění místa slovem „v Praze-Prage“ se soudilo (7), že to byl tenkrát název podhradí. Fiala správně k tomuto místu usoudil, že obdarovaný řád měl jistě ve vlastním zájmu snahu určit místo co nejpřesněji: „jestliže užili... názvu Praha, učinili tak asi proto, že se s užíváním tohoto názvu na místě s a m é m setkali... kdyby se setkali s jiným místním názvem, nepochybně by jej ve vlastním zájmu užili...“ (7, s. 54). Z této, jak jsme přesvědčeni, správné úvahy, můžeme soudit, že šlo o jméno místa samého. Kdyby mělo jít o jméno podhradí, nedocílilo by se

zpřesnění místa, ale naopak. Podhradí mělo svůj začátek u jižní hradby Pražského hradu a pozemek johanitů byl až u Karlova mostu, a to při jeho od hradu odvrácené straně a táhl se až k tehdejším Nebovidům. Ostatně kdyby se mělo jednat o podhradí, bylo by v latinsky psané listině užito termínu „suburbium“ nikoli „Praga“. Ale termín suburbium se v listině vůbec nevyskytuje. Jménem typu Praha bylo místo označeno podle terénního stupně, na němž toto území mezi levým břehem Vltavy a Karmelitskou ulicí skutečně leží (obr. 2, 3). Z profilu (obr. 3) vyniká na východní straně čelo maninské údolní terasy, kde má svoje základy i hradba ze 13. století. Západní ohraničení pozemku souhlasí s hřebem, který se na úrovni Karmelitské ulice vytvořil ve vrstvě svahových hlín a suti. Odtud tedy pojmenování jménem typu Praha, které vzniklo jistě dávno před tím, než se vytvořila vrstva navážek, v jejímž spodním horizontu byly učiněny archeologické nálezy, v profilu zakreslené. Rozborem území mezi Pražským hradem a pozemkem johanitů dojdeme k závěru, že pro rozšíření jména Prahy z hradu nebyly tu podmínky. Osídlení těsně navazující na Pražský hrad se tehdy nejmenovalo Praha, ale Podhradí, latinsky suburbium. Do areálu Podhradí patřilo celé území až k malostranskému tržišti, které tu předpokládáme již z doby před založením Pražského hradu. Další objekty, které tu byly, trasy cest, jsou prostory nezastavěné, které nevykonávaly funkci prostředníka šíření jména Praha z Pražského hradu k mostu. To platí ovšem i o prostoru před samým Juditiným mostem, kde tušíme vějířovité ústění cest od zá-

3. Geologický profil údolními náplavy z Malostranského náměstí Mosteckou ulicí ke Karlovu mostu. Profil 4krát převýšený v měřítku délka 1 : 1000 a výška 1 : 250 převzat z práce Záruba Q., Šimek R., 29; redukováně zobrazení zdůrazňuje zesílením kresby vybraných ukazatelů situací v době kolem počátků Pražského hradu. Pleistocén: 1 — hrubé písčité šterky údolní terasy IVA; 2 — drobné písčité šterky lokálního materiálu úrovně IVb; 3 — hlinitopísčité povodňové náplavy úrovně IVb; 4 — hlinitopísčité povodňové náplavy úrovně IVc; 5 — svahové hlíny a suti; 6 — fosilní půdní horizont ve svahových hlínách. Holocén: 7 — drobné písčité šterky; 8 — jílovitopísčité bahnitě náplavy starého koryta; 9 — hlinitopísčité povodňové náplavy; 10 — navážky. Archeologické nálezy: 11 — ve výkopu na stavební parcele domu čp. 274/21 v Mostecké ulici, kóta neudána: 114 mm vysoká nepravidelně soudkovitá nádoba, slovanská keramika s germán. znaky, snad ze 6.—7. století — Národní muzeum v Praze, prehist. odd., i. č. 58.996; za upozornění a určení děkuji dr. R. Turkovi, DrSc.; 12 — v sondě 217 v Mostecké ulici, z úrovně dvora na staveništi nad čp. 275: sklepní prostor v hloubce 480 cm; 13 — v sondě 240 v Lužické ulici před domem čp. 82 u Karlova mostu na kótě 182,45 v hloubce 7 m: několik úlomků nádob z 12. století.

padu k někdejšímu brodu a později k mostu. M. Vilímková (25) s použitím sice relativně pozdního, ale jinak důvěryhodného pramene prokázala, že prostor pozdějšího johanitského kláštera před jeho založením byl téměř neosídlen. Jinak by stěží mohlo dojít k darování toho pozemku johanitům. Doložena je jen existence staršího osídlení u pozdějšího románského kostela sv. Prokopa při dnešní Karmelitské ulici a dvou při něm ležících dvorců. Toto sporé osídlení má ovšem již vazbu na starou trasu cesty k jihu ve stopě dnešní Karmelitské ulice, nikoli na Pražský hrad. Tím je tedy vyvráceno, že by se jméno Praha před stavbou kamenného Juditina mostu rozšířilo z Pražského hradu až v tato místa. Jestliže tedy v zakládací listině johanitského kláštera se toto jméno nicméně bezpečně uvádí, vychází z toho, že jméno Praha v těchto místech již před založením johanitského kláštera skutečně žilo a že to bylo pomístní jméno, jméno místa samého.

V zakládací listině johanitského kláštera se jméno Praha vyskytuje ještě jednou s jiným místním vztahem: klášteru byla mezi jiným darována také ves Letky. Ta se blíže určuje poněkud neobvyklým způsobem tím, že patřila jakémusi Borovi, jenž byl v Praze popraven oběšením. Pražský hrad toto jméno znamenat nemůže, na hradě se nepopravovalo. Je zřejmé, že šlo o popravu vykonanou podle tehdejšího zvyku na tržišti. Soudíme z toho, že v tomto případě, který je v textovém vztahu k lokalitě Praha johanitského kláštera na Malé Straně, šlo rovněž o tržiště malostranské. Ovšem mohl to být i hradčanský stupeň západně od Pražského hradu. Můžeme předpokládat, že malostranské tržiště — ve stejném morfologickém vztahu jako pozemek johanitského kláštera — se prostíralo v širokém pásu přibližně na úrovni vrstevnice mezi severním koncem Karmelitské ulice, Malostranským náměstím a Sněmovní ulicí (lok. 2).

O další lokalitě, biskupském dvoře (lok. 3), není mnoho starších zpráv. Dvůr stál mezi Dražického náměstím a Josefskou ulicí. Že to byl komplex staveb již staršího data, než ukazují zachované písemné prameny, dokazují stavební pozůstatky, nalezené při stavbě rozsáhlé budovy ministerstva financí na Malé Straně (5, s. 346). Stejně jako u johanitského kláštera, odvozujeme tu pomístní jméno typu Praha od stupně, na němž obě tyto lokality stojí (obr. 3).

Další vybranou lokalitou je Juditin most, zvaný také Pražským mostem (lok. 4). Jeho pojmenování nemůže pocházet od Pražského hradu, jak správně rozpoznal Z. Fiala (7, s. 54), protože měl s Hradem jen málo společného. Jeho pojmenování můžeme však odvodit od právě uvedených míst (lok. 1, 2, 3), která spojoval se staroměstským břehem Vltavy.

Jméno Praha, v latinském znění ovšem, vyskytuje se i v datovací formulě listiny z r. 1222. Jsme přesvědčeni, že místní určení v této listině „v Praze u kláštera hory Syon“, tedy u Strahovského kláštera, představuje proslulý hradčanský stupeň, o němž se v souvislosti s jménem Praha zmiňuje i Palacký (16). Asi do těchto míst rozprostírala se Praha od Hradčanského náměstí. Přímo u pozemků Strahovského kláštera ústila na ni trasa dálkové komunikacei od brodu u Karlova mostu.

Rovněž na hradčanský terénní stupeň, ale do polohy Hradčanského náměstí klademe lokalitu, o níž je zmínka v Dalimilově kronice (lok. 6). V této kronice z počátku 14. století (9, s. 50), o níž jsme přesvědčeni, že někde použila o starších událostech dnes neznámých, dobrých prame-

nů, se dočítáme, že kníže Bořivoj založil kostel Panny Marie „na Pražě od velikých vrat ihned na dráždě“. Objev kostela P. Marie (2) zpřesnil toto místo. Odbočka dálkové komunikace od Pohořelce se tu sbíhala s cestou, přicházející přibližně ve stopě dnešní Kanovnické ulice. Po úbočí Hradčanského ostrohu vedla dále k brodu u Karlova mostu.

Lokalita Praha, kterou klademe ke kostelu sv. Petra Na Poříčí (lok. 7) je v našem výběru doložena pěti listinami, vesměs z r. 1233. Listiny se týkají úmyslu královny Konstancie založit při kostele sv. Petra klášter cisterciáček. Soudíme, že Prahou bylo zváno to místo. Kostel leží přímo na čele údolní maninské terasy a na trase od bubenského brodu. Osídlení je tu velice starého data, připomíná se tu i Hradištko neboli dvůr svatého Petra na Poříčí.

Podobnou situaci vykazuje i okolí někdejšího kostela sv. Petra Na Zderaze (lok. 8). Lokalitu Praha tu dokládají dvě listiny z r. 1115, pro topografii Prahy velice cenné, i když jde o listiny pozdější proveniencí. Kladrubskému klášteru se jimi dostává místo v Praze pro mlýn, dále pro založení dvora a osídlení kolonistů. Toto místo se vymezuje od kostela sv. Michala ke kostelu sv. Petra Na Zderaze. Je to geomorfologicky jedno z nejzajímavějších míst. Vypínal se tu nad Vltavou křemencový vrch, který v těchto místech vytvářel charakteristickou dominantu mezi Vyšehradem a Starým Městem pražským. Z vrchu zbylo málo. Byl odstraněn z největší části v letech 1892—1893 při asanaci těchto míst a stavbě vysokých pobřežních zdí (21, s. 913). Maninská terasa se tu přibližuje terase Karlova náměstí. Tato konfigurace spolu s návrším dala podnět k označení místa jako Praha. Procházela tu stará cesta od brodu u Karlova mostu k Vyšehradu. Z okolnosti, že zderazský kostel sv. Petra se v zachovaných písemných pramenech lokalizuje „před Prahu“ lze usuzovat, že ležel poněkud stranou jiných objektů tohoto osídlení v poloze, která — patrně v pohledu od cesty — takové označení odůvodňovala. Místo s kostelem dostalo nové jméno Zderaz poté, když v kostele byl pochován Zderad, význačný český pán a rádce Vratislava II., zavražděný r. 1091 před Brnem (9, s. 94).

V našem sledu posledním případem lokality, v níž spatřujeme staré místní jméno Praha, je místo nad dnešním nádražím Praha-střed. Dokladem jsou nám dvě listiny, z r. 1183 a 1185, obě falza 13. století. Určují polohu kostela sv. Jana Na bojišti tak, že kostel leží „inter Pragam et Wisegrad“ — mezi Prahou a Vyšehradem. Kostel sv. Jana stál v domovním bloku severně od ulice Na bojišti na Novém Městě. Vyskytla se dalekosáhlá interpretace chápat místní určení Prahy v tomto případě jako místní název širšího prostranství (7, s. 40—41). Ale tohoto násilného výkladu, z pohledu na plán Prahy zřejmě pochybeného, není třeba. Není důvodu nedůvěřovat textu uvedených listin, že kostel stál skutečně v přímé čáře mezi Vyšehradem a místem, kterému připisujeme v dávné topografii těchto míst jméno Praha. Bylo to významné rozcestí. Odtud sestupovala cesta přímo dolů k bubenskému brodu, dnes přerušená dvěma antropogenními zásahy: jednak stavbou novoměstského opevnění z doby Karla IV., jednak hlubokým výkopem pro trať železnice z nádraží Praha-střed z doby před polovinou minulého století. Lokalita leží ve výši kolem 210 m n. m. Cesta od bubenského brodu se tu křižovala s cestou na východ Čech, později zvanou Horská silnice. Ze středověku zachoval se jen název vrchu nad touto lokalitou (lok. 9), který se stal exekučním místem a byl znám jako Šibenice.

Jestliže ve výpočtu lokalit, které pocházejí z latinsky psaných textů, uvádíme v českém znění jednotně výraz Praha, jsme si vědomi toho, že to je jen subsidiární pojmenování. Skutečně jejich české jméno neznáme. Mohla to být Praha stejně jako Pražka nebo jiné jméno, třeba předložkové, jak se zachovala v Dalimilově kronice: Na Prazě, Před Prahú. Předpokládáme-li v oblasti Pražské kotliny větší počet jmen typu Praha, dnes zaniklých, můžeme vyslovit i úvahu o příčinách tohoto vývoje. Spatřujeme je právě v tom, že stejné pomístní jméno ztěžovalo orientaci. Jméno Praha v Pražské kotlině zůstalo nakonec jen Pražskému hradu a pak samému městu pod Pražským hradem. Může být spor o to, zda Pražská města, jak se skutečně jmenují dlouho ve středověku — nikoli Praha — mají svoje jméno původem od Pražského hradu nebo od řady lokalit toho jména v Pražské kotlině, tedy od fenoménu samého.

Přesvědčili jsme se o tom, že v Pražské kotlině můžeme pozorovat velice úzký vztah mezi povrchovými tvary, komunikacemi a osídlením. Velká část Prahy spočívá na plošinách pleistocenních teras (1). Vltava tak již ve svém geologickém vývoji vytvořila podmínky pro vývoj našeho hlavního města. A znalost těchto podmínek je dnes předpokladem studia i historického vývoje města, jehož počátky souvisely s vhodnými brody přes Vltavu. Ne nadarmo geomorfolog V. Dědina vyslovil tuto myšlenku stručnou větou, že Praha je výtvarným dílem Vltavy. Nemusím nakonec ani obšírněji uvádět, že to byly především výsledky inženýrskogeologických výzkumů, které umožnily historické geografii vytvořit hypotézu o souvislostech mezi výskytem jmen typu Praha u řady lokalit a jejich sídelně komunikačním významem ve vývoji našeho hlavního města. Pod tímto dojmem bylo by ovšem nesprávné se domnívat, že jména typu Praha jsou vázána jen na fenomén údolních teras. V jiném prostředí je třeba počítat s jinými geomorfologickými jevy, pokud se uplatňují v komunikačních vztazích (20).

Jsem si vědom toho, že z obsáhlé problematiky historickogeografických a zejména komunikačně geografických počátků Prahy jsem se mohl zabývat jen některými aspekty. Soudím však, že další její řešení spočívá ve spolupráci všech zúčastněných oborů.

[Poznámka: Tento příspěvek volně navazuje na článek ve Sborníku ČSGS, 90, 3, s. 200—209, 1985.]

Seznam pramenů literatury:

1. BALATKA, B., SLÁDEK, J.: Reliéf Prahy. Historická geografie, 14—15, Praha, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV 1976, s. 5—18.
2. BORKOVSKÝ, I.: Nález kostela Panny Marie na Pražském hradě (Předběžná zpráva). In: Význam objevu nejstaršího kostelíka na Pražském hradě, Praha, Orbis 1951, s. 69—93.
3. BORKOVSKÝ, I.: Kostel Panny Marie na Pražském hradě. Památky archeologické, 44, Praha 1953, s. 129—200.
4. BORKOVSKÝ, I.: Pražský hrad v době přemyslovských knížat. Praha, Academia 1969, 164 s.
5. ČAREK, J.: Románská Praha. Praha, nakladatelství Universum 1947, 488 s.
6. EMLER, J., ed.: FRB — Fontes rerum Bohemiarum — Prameny dějin českých, II, Praha 1875.
7. FIALA, Z.: O pražském názvosloví a jeho významu ve vyprávěcích i diplomatických pramenech 12. a 13. století až do založení Starého Města pražského. In: Z českých dějin. Sborník prací in mem. prof. dr. Václava Husy. Praha, Universita Karlova 1966, s. 35—62.
8. FRIEDRICH, G., ed.: CDB — Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae,

- tomus I, Pragae 1904—1907; tomus II, Pragae 1912; tomus III, fasc. 1, Pragae 1942.
9. HAVRÁNEK, B., DAŇHELKA, J., KRISTEN, Z.: Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila. 2. vyd. Praha, NČSAV 1958, 344 s.
  10. HRDLIČKA, L.: Předběžné výsledky výzkumu v Praze 1 Na Klárově. Archeologické rozhledy, 24, Praha, Academia 1972, č. 6, s. 644—663, 693—696.
  11. JIREČEK, H., ed.: Antiquae Boemiae usque ad exitum saeculi XII. topographia historica. Vindobonae — Pragae 1893, 196 s.
  12. JIREČEK, J., ed.: FRB — Fontes rerum Bohemicarum — Prameny dějin českých, III, Praha 1882.
  13. Kabinet pro studia řecká, římská a latinská ČSAV, Praha: Lexikální archiv středověké latiny.
  14. Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum — Slovník středověké latiny v českých zemích, 2, Pragae — Praha, Academia 1978, s. 101—260.
  15. NOVOTNÝ, V.: České dějiny. 1/2 díl. Praha, J. Leichter 1913, 1216 s.
  16. PALACKÝ, F.: Stručné dějiny Prahy. Ed. A. Molnár, Praha, Odeon 1983, 95 s.
  17. POKORNÝ, O. ed.: Plán Prahy z r. 1791 F. A. L. Hergeta. Praha, Kartografie n. p. 1980.
  18. POKORNÝ, O.: František Palacký: Stručné dějiny Prahy. Recenze. Onomastický zpravodaj ČSAV (Zpravodaj Místopisné komise ČSAV), XXV, Praha, Ústav pro jazyk český ČSAV 1984, č. 3—4—5, s. 412—417.
  19. POKORNÝ, O.: Historical-geographical research on the origin of cities named Prague (Praga, Praha). In: Transition from spontaneous spatial organization. Meeting of the IGU Working Group on Historical Changes in Spatial Organization, April 1983 Warsaw. Warszawa, Institute of Geography and Spatial Organization Polish Academy of Sciences, Warszawa 1984, s. 229—234.
  20. POKORNÝ, O.: Historickogeografické pojetí vzniku Prahy a původu jejího jména. Sborník ČSGS 90, Praha, Academia 1985, č. 3, s. 200—209.
  21. RUTH, F.: Kronika královské Prahy a obcí sousedních. I—III, Praha, nakl. Pavel Kóbr 1904, 1246 s.
  22. Stavební úřad města Prahy, red.: Výškopisný plán hlavního města Prahy s okolím, 1 : 5000, Praha 1920—1924.
  23. ŠIMEK, R., HAVLÍČEK, V.: Podrobná inženýrsko-geologická mapa, 1 : 5000, Praha 6—1, 7—1, 7—2, listy A, B, C, D. Praha 1969—1970.
  24. TOMEK, V. V.: Dějepis města Prahy. I. díl, 2. vyd., Praha, nakl. Fr. Řivnáče 1892, 660 s.
  25. VILÍMKOVÁ, M.: Urbanistický vývoj území maltézské jurisdikce. Pražský sborník historický, III. Praha 1966, s. 72—85.
  26. ZÁRUBA, Q.: Geologický podklad a základové poměry vnitřní Prahy. Geotechnika, sv. 5. Praha 1948, 83 s.
  27. ZÁRUBA, Q.: Geologická mapa okolí Prahy, 1 : 25 000, Praha 1951.
  28. ZÁRUBA, Q., BUCHA, V., LOŽEK, V.: Significance of the Vltava terrace system for Quaternary chronostratigraphy. Rozpravy ČSAV, ř. mat. a přír. věd, 87 (4), Praha, Academia 1977, 90 str.
  29. ZÁRUBA, Q., ŠIMEK, F.: Rozbor inženýrskogeologických podmínek území Malé Strany. Sborník geologických věd, řada HIG, hydrogeologie, sv. 1. Praha, Geologický ústav ČSAV 1964, s. 109—132.

Summary

THE IMPORTANCE OF COMMUNICATIONS AT THE TIME OF ORIGIN OF PRAGUE CASTLE

The research of the development of the settlement in the Prague Basin has always been followed with a considerable scientific and public interest. The progress in this research is now distinctly reflected in the results of archeological and engineering-geological studies. A significant contribution by Q. Záruba's school of engineering geology is the finding that the Holocene bed of the river Vltava was situated west of its present bed. This explains the earlier formation of the locality referred to as Na písku (On Sand) in the Middle Ages, etc. where Klárov is located today. Two islands and a fishermen village with a church used to exist here. During the Holocene, the river came up against the Castle Hill, approximately in the middle of the present Valdštejnská ulice (Wallenstein St.) and turned to the east. Relics of this situation have been preserved here until historical times. In the Primeval

Age, no ford or trade route existed here which would descend via Opyš from the Castle Hill. At that time the main route led from the west from Strahov to the Charles Bridge (Karlův most) via Úvoz and ran through Tržiště (Market Place) to the ford. Before the Prague Castle had been built, a road branched off from this route at Pohorelec to the present Castle Square (Hradčanské náměstí) and from here it continued along the hill-side to the Lesser Town (Malá Strana). The route running from the North of Bohemia also dates from this period. It ended on the present Castle Square (Hradčanské náměstí) in the axis of Kanovnická ulice (Street).

Although we have not been able to find in old documents any other place on the territory of Old Prague except the Prague Castle, originally referred to as Praha, the author made an attempt to find some traces of these localities in old written sources. He based his search on a list which had carefully been prepared by Z. Fiala (1966). Using the method of elimination, he eliminated at first all preposition-type names containing Praha, such as před Prahou (ante Pragam — in front of Prague), u Prahy (apud Pragam — near Prague), etc. From the remaining simple names, the majority is related quite definitely to the Prague Castle or its extramural settlement. Only 9 localities remained which could be assumed that, in the sense of our hypothesis, they were not associated with the Prague Castle but were the relics of the original name. In this paper they are tabulated. They are Praha malostranská (Lesser Town Prague — No 1, 2, 3 and 4), Praha hradčanská (Castle Prague — No 5 and 6), Praha na Poříčí (No 7), Praha na Zderaze (No 8) and, finally, Praha above the present railway station Prague Centre (No 9). The importance of the terraces, namely the IVa (Manín Terrace) and the IIIb (Karlovo náměstí — Charles Square Terrace) for the beginnings of the settlement in the Prague Basin is undoubtable. The settlement used to extend as far as the meadow below the Manín Terrace, and local paths can still be found there. Originally they caused damage only exceptionally. Serious antropogenous changes have occurred since the 13th century when the level of the river Vltava rose on the average by 3 metres due to dams. At that time the terrain started to be elevated as protection against floods.

Figures:

1. Communication situation at Klárov and on the opposite bank of the river Vltava. 1 — abandoned Holocene branch of the Vltava filled with alluvial deposits; 2 — direction of town ramparts dating from the 13th cent.; 3 — outline of geological profile in Fig. 2; 4 — streets in a map of Prague by F. A. L. Herget dating from 1791 (used in this study); 5 — centre of a circle in the place of the past church of St. Valentine of a diameter equaling the distance of the church from the river bank; 6 — centre of a circle of an identical diameter at the crossing of streets on the bank of the Vltava near the past church of St. John on the Ford — marked +.
2. Scheme of Localities under Investigation. 1 — Area of the Prague Old Town; 2 — contours of orientation objects; 3 — main routes in vicinity of localities under investigation prior the origin of Prague Castle; 4 — fronts of valley terraces in vicinity of localities under investigation; 5 — construction of the past situation of the church of St. John „Na bojišti“; 6 — position of elevation points in vicinity of localities under investigation; 7 — position of localities called Praha; 8 — localities named Praha mentioned in old written documents; 9 — situation of Anežský klášter (monastery); 10 — position of the church of St. John „Na bojišti“.
3. Geological Profile of Alluvial Deposits from the Lesser Town Square (Malostranské náměstí) along the Mostecká Street to the Charles Bridge. Reduced illustration depicts in thick lines the situation at the time of origin of the Prague Castle. Pleistocene: 1 — coarse sandy gravel of terrace IVa; 2 — fine sandy gravel of local origin of terrace IVb; 3 — clay-sandy inundation deposits of level IVb; 4 — clay-sandy inundation deposits of level IVc; 5 — slope soils and waste; 6 — fossil soil horizon in slope soils; Holocene: 7 — fine sandy gravel; 8 — clay-sandy deposits in the old river bed; 9 — clay-sandy inundation deposits; 10 — made-ground. Archeological findings: 11 — in a pit on a building site in Mostecká Street — a 114 mm high vessel of an irregular barrel shape, Slav ceramics with old German elements, dating most probably from the 6th up to 7th cent.; 12 — cellar at a depth of 480 cm in probe 217 in Mostecká Street; 13 — several fragments of vessels dating from the 12th cent. in probe 240 in Lužická Street.

(Adresa autora: Cihlářova 9/655, 140 18 Praha 4.)
Došlo do redakce 14. 4. 1985.

LOKALIZACE HYPOTETICKÝCH POMÍSTNÍCH JMEN TYPU PRAHA NA ÚZEMÍ PRAŽSKÝCH MĚST
na základě písemných pramenů do roku 1235

Lokalita	Písemný pramen		Citované místo (ve zkratce)		Lokalizace objektu s jménem typu Praha	vztah k brodu
	citace	k r.	v originál. znění	česky		
o	a	b	c	d	e	
1	CDB I, č. 245, str. 215, ř. 10	1169	Prage iuxta pontem secus aquam inter quatuor vias	V Praze při mostu jinak při vodě mezi čtyřmi cestami	Pozemek johanitů na Malé Straně v poloze zvané podle terénního stupně „V Praze“ (mezi Vltavou a Karmelitskou ulicí)	
	CDB I, č. 298, str. 268, ř. 15	1182	ecclesiam sancte Marie Prage ... confirmamus	kostel sv. Marie v Praze ... potvrzujeme	Kostel P. Marie v areálu johanitského kláštera	
2	CDB I, č. 245, str. 215, ř. 15	1169	(Bor) Prage suspensus est	(Bor) popravený oběšením v Praze	Tržiště jako exekuční místo, nejspíše v místech malostranské Prahy mezi Karmelitskou ulicí, Malostranským náměstím a Sněmovní ulicí.	
3	CDB III, 1, č. 70, str. 75, ř. 2	1234	Datum in curia episcopi Prage	Dat. v biskupském dvoře v Praze	Biskupský dvůr mezi nám. Dražického a Josefskou ulicí v poloze nazvané podle terénního stupně na němž stála v těch místech i malostranská románská hradba ze 13. stol.	u Karlova mostu
4	EMLER J., ed. (1875): FRB II, str. 408–409 (Vincencius)	1170	Pragensis pontis opus imperiale	Čísařské dílo Pražského mostu	Juditin most, zvaný Pražský proto, že spojoval malostranskou Prahu s pravým břehem Vltavy	
	CDB III, 1, č. 105, str. 124, ř. 25	1235	ad pedem pontis Prage	u konce mostu v Praze	Konec malostranské strany Juditina mostu	
5	CDB II, č. 226, str. 210, ř. 10	1222	Datum Prage apud monasterium montis Syon	Dat. v Praze v klášteře Hory Syon	Areál Strahovského kláštera při západní straně hradčanského terénního stupně	
6	HAVRÁNEK B., DAŇHELKA J., KRISTEN Z., ed. (1958): Nejstarší česká kronika... Dalimila, kap. 23, str. 50	poč. 14. st.	druhý (kostel) svatě Maříe (postavi) na Pražě od velikých vrat ihned na drážě	(Kniže Bořivoj) druhý (kostel) sv. Marie (postavil) na Praze u hlav. brány hned na cestě	Uvedené objekty, kostel, hl. brána, cesta, nacházely se na hradčanském terénním stupni v místech dneš. Hradčanského náměstí a přilehlé části Pražského hradu	
7	CDB III, 1, č. 30, str. 29, ř. 2	1233	Prage in ecclesia, que dicitur sancti Petri, in vico Tevtonicorum	v Praze v kostele řeč. sv. Petra v osadě Němců	Kostel sv. Petra postavený na čele manínské terasy IVa (VIIa) v místě, zvaném Na Praze nebo V Praze, při bubenském brodu. Při kostele se připomíná Hradištko a ves, zprvu česká, později sídlo německé kucecké kolonie	u Buben
	dtto, č. 31, str. 30, ř. 15	1233	Prage in ecclesia, que dicitur sancti Petri	v Praze v kostele řeč. sv. Petra		
	dtto, č. 31, str. 30, ř. 20	1233	in ecclesia sancti Petri Prage	v kostele sv. Petra v Praze		
	dtto, č. 32, str. 31, ř. 30	1233	cenobium sancti Petri Prage in vico Tevtonicorum	klášt. obydlí sv. Petra v Praze v osadě Němců		
	dtto, č. 33, str. 33, ř. 5	1233	Datum Prage apud sanctum Petrum	Dat. v Praze u sv. Petra		
8	CDB I, č. 390, str. 397–398—A	1115 f. 13. st.	Locum Prage ad molen-dinum. Itemque locum Prage ad curiam et ad hospites locandos ab ecclesia sancti Michaelis usque ad ecclesiam sancti Petri Sderaz et usque ad publicam viam	Místo v Praze pro mlýn. Rovněž místo v Praze pro dvůr a k osídlení kolonistů od kostela sv. Michala až ke kostelu sv. Petra Na Zderaze a až k veřejné cestě	Místo, které bylo předmětem darování pro stavbu mlýna, dvora a k osídlení kolonisty, bylo původně nazýváno nějakým jménem typu Praha. Jméno to souviselo s konfigurací terénu v těch místech, kde čelo manínské terasy od severu přecházelo ve výšinu vytvářenou tu drabovskými křemenci. Od jihozápadu přiklánělo se k této výšině, později zvané Zderaz, čelo terasy Karlova náměstí IIIb (VIb). Tento souběh geomorfologických činitelů vytvářel tu charakteristickou dominantu mezi Vyšehradem a Starým Městem pražským, zarovnanou při asanaci v posledním desetiletí minulého století	u Karlova mostu
	dtto — B	1115 f. 13. st.	Prage quoque ad supra-dictum monasterium locum dedi ad molendinum. Item Prage locum ad curiam et ad hospites * ab ecclesia sancti Michaelis usque ad ecclesiam sancti Petri * et usque ad publicam viam	Také v Praze dal jsem shora uvedenému klášteru místo pro mlýn. Rovněž v Praze místo pro dvůr a k osídlení od kostela sv. Michala až ke kostelu sv. Petra a až k veřejné cestě		
	CDB II, č. 302, str. 300, ř. 20	1227	...ecclesie Sderanensi ante Pragam ... do...	Zderazskému kostelu před Prahou ... daruji...		
	HAVRÁNEK B., DAŇHELKA J., KRISTEN Z., ed. (1958): Nejstarší česká kronika... Dalimila, kap. 52, str. 94	poč. 14. st.	před Prahu Zderada pochovachu a proň ten kostel Zderazem nazvachu	Zderada pochovali před Prahou a ten kostel nazvali Zderazem		
	JIREČEK J., ed. (1882): FRB III, str. 107, ř. 10	poč. 14. st.	před Prahu Sderada schovachu a ten kostel Sderazem nazvachu			
dtto	poč. 14. st.	Man begrub vor Praze Sderadam, davon vnd vmb daz nant man dy kirchin Sderaz				
9	CDB I, č. 402, str. 418, ř. 25	1183 f. 13. st.	inter Pragam et Wisegrad	mezi Prahou a Vyšehradem	Prahou bylo zvané místo, kde cesta k jihu stoupala od bubenského brodu k záp. konci hřbetu do výše kolem 210 m (dnes nad nádražím Praha-střed) do míst, kde se od nepaměti křižovaly cesty z Prahy na východ s cestou k buben. brodu. Odtud lze přehlédnout Pražskou kotlinu i pozorovat Pražský hrad. Skalnatý vrchol při rušné komunikaci stal se ve středověku exekučním místem a byl zván Šibenice. Praha ovšem ležela pod tímto vrcholem, není s ním totožná.	u Buben
	dtto, č. 404, str. 423, ř. 35	1185 f. 13. st.	inter Pragam et Wisegrad	mezi Prahou a Vyšehradem		

Zkratky: č. číslo, f. falzum, ř. řádka, st. století